

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС

Олексій Світличний,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри
кримінального права та кримінології
Національного гірничого університету

УДК 343.546

Доктринальне визначення об'єкта злочину розбещення неповнолітніх

Визначення об'єкта статевих злочинів історично ґрунтується на поглядах П. І. Люблінського: до таких належать злочини, спрямовані на задоволення своєї статевої пристрасті чи іншої особи, які за своїм об'єктивним характером порушують соціальний уклад статевої відносин [1, с. 21]. За радянських часів близькі погляди на об'єкт статевих злочинів обстоювали Б. А. Бліндер, Б. В. Даніельбек, А. П. Дьяченко та ін. [2, с. 5; 3, с. 8; 4, с. 6–7]. Зрозумілим є прагнення правників надати родовому об'єкту більшого змісту за рахунок статевої моральності. Статева моральність є однією зі складових системи моральних цінностей суспільства. Уклад статевої стосунків неможливо розглядати у відриві від моральності. Утім, статева моральність криє в собі комплекс норм, що не можуть охоронятися кримінально-правовими засобами. Це торкається таких моральних цінностей, як вірність, любов, взаємоповага, рівноправність тощо. Саме через гіпер-

болізацію категорій моралі О. М. Ігнатов ототожнює «статеві злочини» та «злочини проти моральності». Цей правник розмірковує таким чином, «...будь-який злочин є аморальним вчинком, але статеві злочини аморальні за своєю суттю, тому що вони пов'язані з порушенням моральних принципів, якими керується суспільство» [5, с. 16]. Деякі українські правники визначають родовий об'єкт статевих злочинів як таких, що порушують уклад статевої стосунків, стають суспільно небезпечними відхиленнями від норм сексуальної поведінки людей. Тому визначення поняття статевих злочинів має на меті встановлення кола діянь, що належать до цієї групи, та їхніх основних і спеціальних ознак [6, с. 8]. На наш погляд, визначати родовий об'єкт статевих злочинів як уклад статевої стосунків у суспільстві досить суперечливо. Уклад статевої стосунків дуже містке й широке поняття. Воно пов'язане з комплексом організаційних,

економічних, правових, моральних відносин у суспільстві. Незбіг фактичного обсягу всього укладу статевих відносин у суспільстві з родовим об'єктом злочинів проти статевої свободи і статевої недоторканності насамперед позначає недоцільність і неможливість впливати на них кримінально-правовими засобами. Наведені вище аргументи надають підстави не погодитися з таким баченням родового об'єкта статевих злочинів.

Об'єкт статевих злочинів, серед них і розбещення неповнолітніх, аналізувався такими криміналістами, як Ю. В. Александров, Ю. М. Антонян, М. І. Бажанов, В. І. Борисов, Л. П. Брич, Л. В. Дорош, О. О. Дудоров, Р. Є. Затона, Г. О. Єгошина, О. М. Ігнатов, О. Г. Кальман, Л. Г. Козлюк, С. С. Косенко, Г. П. Краснюк, Т. Д. Лисько, Я. В. Мачужак, Л. І. Мороз, В. О. Навроцький, Ю. Є. Пудовочкін, О. В. Синєокий, О. О. Сльота, М. І. Хавронюк, П. В. Хряпінський, С. В. Чмут, А. П. Шеремет, Я. М. Яковлев та ін. На теоретичних і прикладних положеннях досліджень цих правників ми сформуємо доктринальне визначення об'єкта злочину розбещення неповнолітніх.

Метою статті є аналіз і синтез доктринального розуміння об'єкта злочину розбещення неповнолітніх, співвідношення статевої свободи та статевої недоторканності як безпосередніх об'єктів і виокремлення безпосереднього додаткового та факультативного об'єктів розбещення неповнолітніх.

Останнім часом вітчизняне кримінальне право поповнилося новими розробками родового об'єкта статевих злочинів. У концепції, розвинутій О. М. Джужею, «статева свобода», «статева недоторканість» і «статева мораль» становлять зміст родового об'єкта статевих злочинів [7, с. 32]. Якщо розглядати статева свободу як родовий об'єкт злочину, – розмірковує цей вчений, – стає зрозумілим, що це – певні суспільні відносини у сфері

реалізації сексуального самовизначення особи... Статева свобода є безпосереднім основним об'єктом таких складів злочину, як зґвалтування повнолітньої особи (ст. 152 КК), насильницьке задоволення статевої пристрасті неприродним способом повнолітньої особи (ст. 153 КК), примушування до вступу в статевий зв'язок (ст. 154 КК). Своєю чергою, під статевою недоторканістю автор розуміє суспільні відносини у сфері сексуального життя, що визначають абсолютну заборону вступу у статеві зносини з іншими особами. Недоторканими у статевому розумінні є як неповнолітні, які через певні фізичні та психічні вади нездатні реалізувати свою статева свободу, так і неповнолітні до 16-річного віку або до досягнення статевої зрілості. Статева недоторканість є основним об'єктом таких складів злочинів, як зґвалтування неповнолітньої (малолітньої) особи (частини 3, 4 ст. 152 КК), насильницьке задоволення статевої пристрасті неприродним способом відносно неповнолітньої (малолітньої) особи (частини 2, 3 ст. 153 КК), статеві зносини з особою, яка не досягла статевої зрілості (ст. 155 КК), розбещення неповнолітніх (ст. 156 КК). Під статевою моральністю О. М. Джужа пропонує розуміти правила поведінки у сфері сексуальних відносин, які підтримуються більшістю суспільства. На ці відносини посягають такі злочини, як ввезення, виготовлення, збут і розповсюдження порнографічних предметів (ст. 301 КК), створення або утримання місць розпусти, звідництво (ст. 302 КК), сутенерство або втягнення особи в зайняття проституцією (ст. 303 КК) [7, с. 33–24].

На противагу попередній позиції, Л. В. Дорош вважає, що, змінивши назву розділу IV Особливої частини КК на «Злочини проти статевої свободи та статевої недоторканності» законодавець визначив цим пріоритетність захисту основних прав і свобод людини як першочергового завдання

(ч. 1 ст. 1 КК) [8, с. 69]. До структури родового об'єкта статевих злочинів зазначена дослідниця вводить лише статеву свободу та статеву недоторканість, які на її погляд, полягають у такому. Статева свобода особи означає її право самовизначення у сфері статевих відносин, тобто її реальну можливість вступати в добровільне сексуальне спілкування з обраним партнером будь-коли та у будь-якій сексуально прийнятній формі за умови, що воно не суперечить нормативно-правовим приписам щодо охорони особи та громадського порядку. Сама ж регламентація сексуальної сфери вимагає дотримання трьох обов'язкових умов: а) довільність у вступі у статеві зносини; б) можливість сексуального спілкування тільки між особами, які досягли певного віку або статевої зрілості; в) сексуальне спілкування може відбуватись у будь-якій формі, якщо це не порушує перших двох умов. Що ж до сексуальних посягань щодо неповнолітніх, то за їх учинення йтися може лише про статеву недоторканість і нормальний розвиток (фізичний, психічний, статевий) потерпілих. Статева недоторканість означає неприпустимість сексуального спілкування з дітьми, які не досягли статевої зрілості, та особами, які внаслідок хворобливого психічного стану не усвідомлюють наслідків і соціального значення такого спілкування [8, с. 71–73].

С. В. Чмут родовим об'єктом злочинів, передбачених у розділі IV Особливої частини КК, визнає «статеву свободу і статеву недоторканість особи». У межах цього об'єкта цей дослідник виокремлює два основні безпосередні об'єкти – статеву свободу і статеву недоторканість, що визначають основну соціальну спрямованість того чи того статевого злочину. Особа набуває повної статевої свободи з досягненням віку, коли держава законодавчо визначає її право утворити нову суспільну ланку – сім'ю

(з 17 років – жінки та 18 років – чоловіки). До цього часу держава гарантує і забезпечує гармонійний фізичний та психічний статевий розвиток дитини, створюючи навколо неї правовий статус «статевої недоторканості». Статева недоторканість, на його думку, має: а) ціннісний, б) регулятивний, в) медичний, г) інформаційний та д) фізичний рівні соціально-правової регуляції. Додатковим безпосереднім об'єктом є суспільні відносини, що забезпечують нормальний статевий фізичний та психічний розвиток і формування осіб, які не досягли статевої зрілості [9, с. 181–182].

Із зазначених концепцій випливає, що статеву свободу, по-перше, є невідчужуваним природним правом жінки або чоловіка, які досягли певного віку або статевої зрілості; по-друге, передбачає можливість сексуальних контактів за обопільною добровільною згодою партнерів (без насильства або загрози його застосування); по-третє, не має обмежень щодо статі сексуального партнера та форм задоволення статевої пристрасті; по-четверте, не повинна порушувати законні права та інтереси інших осіб, держави та суспільства. Тому не мають статевої свободи особи певного віку та стану: психічно хворі особи, визнані судом недієздатними, особи, які не досягли шістнадцятирічного віку чи статевої зрілості. Статева свобода брутально порушується у випадках застосування фізичного або психічного насилля, використання безпорадного стану потерпілої особи. Вона не повинна порушувати громадський порядок у вкрай цинічних, безсоромних випадках або аморальних формах. Статеву свободу, як об'єкт кримінально-правової охорони, може бути визначено як невідчужуване, природне право особи, яка досягла певного віку або статевої зрілості, вільно вступати у статеві зносини або іншим чином задовольняти свої статеві потреби, не порушуючи

законних прав та інтересів інших осіб, держави і суспільства. Статева недоторканість як друга складова родового об'єкта насамперед полягає в забороні будь-якого неправомірного втручання у сферу статевих відносин малолітньої або неповнолітньої особи. Слушним є погляд, що статева недоторканість є об'єктом статевих злочинів щодо неповнолітньої (малолітньої) особи, а статеві свободи страждає тільки у випадках статевих злочинів відносно повнолітніх осіб [10, с. 9; 11, с. 21]. Як бачимо, науковці по-різному співвідносять статеві свободи і статеву недоторканість. Одні правники вважають їх самостійними категоріями, що як об'єкти кримінально-правової охорони не перехрещуються. За їхніми поглядами, малолітня та неповнолітня особа має статеву недоторканість, але не має статевої свободи. Дорослі ж, набуваючи статевої свободи, втрачають статеву недоторканість. Другі вважають статеві свободи і статеву недоторканість спорідненими категоріями, що частково чи повністю перетинаються, та наполягають на тому, що неповнолітні особи також, поряд із дорослими жінками та чоловіками, мають статеві свободи. Треті ж, навпаки, стверджують, що неповнолітні, якщо вони навіть не досягли статевої зрілості, набувають статевої свободи в повному обсязі від моменту досягнення ними віку, що дає можливість усвідомлювати значення та роль статевих зносин. Що ж до малолітніх, то з огляду на їхній психофізичний розвиток вони не мають можливості усвідомлювати роль і значення статевих зносин, а тому, відповідно, не можуть мати статевої свободи. Існує навіть погляд, що статева недоторканість поширюється на осіб чоловічої та жіночої статі у будь-якому віці, а не тільки на малолітніх і неповнолітніх. Право на статеву недоторканість і статеві свободи надається всім громадянам, незалежно від статі й віку,

міри моральної гідності та доброчесності.

Більшою послідовністю вирізняється позиція В. В. Сташиса і М. І. Бажанова, які пов'язують статеву недоторканість з абсолютною заборонаю будь-якого втручання у статеву сферу особи, яка не набула статевої свободи [12, с. 154]. Отже, статеві свободи і статева недоторканість є самостійними безпосередніми об'єктами кримінально-правової охорони. Статева свобода є невід'ємною складовою комплексу природних та невідчужуваних прав і свобод людини.

Визначення родового об'єкта статевих злочинів через сукупність основних безпосередніх об'єктів цих злочинів – статевої свободи та статевої недоторканості є дещо некоректним. На цю обставину звертає увагу Г. П. Краснюк, що точнішому визначенню сутності об'єкта статевих злочинів сприятиме введення у науковий обіг єдиного визначення, яке охоплювало би статеву недоторканість і статеві свободи. Використання терміна «сексуальна безпека» дає змогу, по-перше, підкреслити, що статева недоторканість і статеві свободи, – поняття однопорядкові, взаємопов'язані; по-друге, наочно показати, що об'єкт сексуальних злочинів проти неповнолітніх, незважаючи на яскраво виражену специфіку, все ж таки є невід'ємною частиною родового об'єкта статевих злочинів; по-третє, більш точно відображає сутність об'єкта статевих злочинів, що полягає насамперед у безпеці особи у сфері сексуальних відносин [13, с. 48].

Безпека життєдіяльності людини передбачає стан захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства, держави, людства від потенційних і реальних загроз і в цій якості є однією з найважливіших цінностей суспільного буття людини, обов'язковою передумовою існування і подальшого розвитку людства. «Безпека

людини – слушно вказують М. І. Панов і В. П. Тихий, – це об'єктивний стан і суб'єктивне відчуття фізичної, майнової, соціальної (матеріальної), психологічної і моральної захищеності людини, її прав і свобод. Людина перебуває в безпеці, коли вона, її права і свободи надійно захищені (забезпечені, гарантовані). Інакше кажучи, саме права і свободи людини та їх гарантії і забезпечують її безпеку. Адже права людини притаманні її природі, без них вона не може існувати як людська істота» [14, с. 57].

Отже, безпека статевої сфери життєдіяльності особи є найважливішою цінністю людини, має забезпечувати саме продовження людського роду як біологічного різновиду, вільне існування та розвиток особистості, суспільства, людства. Безпека статевої сфери життєдіяльності особи, і сама безпека загалом, виступає передумовою функціонування й розвитку людства та має два аспекти, що перебувають в об'єктивній та суб'єктивній площинах свого буття. Об'єктивна площина відображає рівень реальної захищеності статевої сфери життєдіяльності особи системою законодавства, правоохоронними заходами, використанням матеріальних ресурсів, реалізацією комплексу інших заходів щодо захищеності прав і свобод особи людини у сфері статевої життєдіяльності. Суб'єктивна площина віддзеркалюється в індивідуальній, груповій та загальній свідомості, відчутті стану безпеки статевої сфери життєдіяльності. Відчуття своєї особистої захищеності прав і свобод людини у сфері статевої життєдіяльності, впевненості у нормальній роботі державних і суспільних інститутів щодо її забезпечення утворюють стан спокою та захищеності особистості в такій делікатній сфері, як статева сфера життєдіяльності [15, с. 15–16; 16, с. 62–63].

Безумовно, людина має значний об'єм прав і свобод у сфері статевої життєдіяльності. Утім, законодавець

особливо вирізняє право на статево свободу та право на статево недоторканність як системні та найбільш важливі, а отже, вони потребують захисту кримінально-правовими засобами. Саме з цих позицій, на наш погляд, родовим об'єктом злочинів, об'єднаних у розділі IV Особливої частини КК «Злочини проти статевої свободи та статевої недоторканності», виступає безпека статевої сфери життєдіяльності особи, яка складається з двох основних безпосередніх об'єктів посягань – статевої свободи та статевої недоторканності.

Переходячи до аналізу статевої недоторканності як складової частини вказаного родового об'єкта, відправною вважаємо позицію В. В. Сташиса та М. І. Панова: найважливіше значення у кваліфікації набуває безпосередній об'єкт злочину [17, с. 83–84]. Ним визнається частина родового об'єкта, що охоплює ті суспільні відносини, на які посягає конкретний злочин і яким він заподіює шкоду. Саме безпосередній об'єкт злочину в основному визначає характер і ступінь суспільної небезпечності злочину. У доктрині кримінального права існує класифікація безпосередніх об'єктів злочину «по горизонталі», за якою вирізняється основний безпосередній об'єкт злочину, а також додаткові – обов'язковий та факультативний об'єкти цього ж злочину. Основним безпосереднім об'єктом є ті суспільні відносини, які насамперед і головним чином прагнуть поставити під охорону законодавець, приймаючи закон про кримінальну відповідальність. Додатковий обов'язковий об'єкт – це такі суспільні відносини, яким за посягання завжди спричиняється шкода, а додатковий факультативний об'єкт не завжди потерпає від злочину.

Існує думка, що статеві злочини проти неповнолітніх посягають на декілька об'єктів, тому необхідним є встановлення основного безпосеред-

нього об'єкта злочину, який і розкриває зміст злочину [18, с. 181]. Висловлюють різні, іноді суперечливі, погляди щодо соціальних утворень, яким завдається злочинна шкода від розбещення неповнолітніх. Так, Ю. А. Александров вважає, що об'єктом цього злочину є статевая недоторканість особи, яка не досягла 16 років [10, с. 9]. С. С. Косенко наполягає, що йдеться про захист нормального статевого розвитку дитини і підлітка [19, с. 35]. Ширше визначають безпосередній об'єкт розбещення неповнолітніх В. Д. Гончаренко і П. П. Андрушко, під яким вони розуміють «прийнятий у суспільстві уклад щодо відносин, пов'язаних із статевим вихованням молоді, спрямованих на нормальний розвиток неповнолітніх, на формування їхніх поглядів у сфері сексуальної культури та поведінки відповідно до вимог цивілізованого суспільства» [20, с. 147]. В. І. Борисов і Л. В. Дорош визначають, що вчинення цього злочину спричинює шкоду нормальному моральному та фізичному становленню неповнолітніх, формує аморальні погляди у дитини [21, с. 448]. На погляд Л. Мороз, оскільки розбещення неповнолітніх пов'язано з грубим порушенням норм суспільної моралі, заподіюється велика шкода фізичному, психічному та духовному розвитку неповнолітніх [22, с. 133]. За логікою А. П. Шеремета, вказаний злочин порушує нормальний фізичний і психічний розвиток неповнолітніх, морально розбещує їх, пробуджує в них ранню статеву схильність, розвиває неправильне, під моральним кутом зору, уявлення щодо статевої відносин, а інколи й відхилення від природних норм статевого життя (гомосексуалізм та інші тенденції) [6, с. 114–115].

Загалом, аналізуючи ці та інші погляди сучасних правників щодо безпосереднього об'єкта розбещення неповнолітніх, можна вирізнити три підходи до його розуміння. У першому підході зазначається, що безпосереднім об'єктом цього злочину є

статевая недоторканість осіб, які не досягли шістнадцятирічного віку. У другому розумінні безпосереднього об'єкта розбещення виокремлюються статевая недоторканість і нормальний розвиток неповнолітніх. І, насамкінець, третя позиція визначає об'єктом досліджуваного злочину нормальний соціальний, фізичний і психічний розвиток та виховання неповнолітніх. Як видається, різниця у визначенні безпосереднього об'єкта розбещення неповнолітніх ґрунтується на нечіткому поділі його на основний безпосередній, додатковий обов'язковий та факультативний об'єкти цього злочину.

Статевая недоторканість – безпосередня передумова безпеки статевої сфери життєдіяльності неповнолітньої особи, яку має забезпечити держава і суспільство для нормального статевого фізичного та психічного розвитку неповнолітньої особи. На думку П. В. Хряпінського та С. В. Чмута, статевая недоторканість, як універсальний соціально-біологічний стан, має багаторівневу суспільно-правову регуляцію та охорону. Цей дослідник виокремлює: а) ціннісний, б) регулятивний, в) медичний, г) інформаційний та д) фізичний рівні статевої недоторканості [23, с. 29]. Натомість не можемо погодитись із цими дослідниками, що ціннісний, регулятивний і медичний рівні перебувають у сфері безпеки статевої життєдіяльності неповнолітньої особи, що охороняється кримінально-правовими засобами. Як зазначає С. В. Чмут, інформаційний рівень статевої недоторканості полягає в забороні інформування у будь-який спосіб малолітніх і неповнолітніх про сексуальні відносини до досягнення ними 16-річного віку. Незаконний вплив на інформаційну статеву недоторканість неповнолітніх є вкрай небезпечним для суспільства й самих неповнолітніх та зумовлює необхідність кримінально-правової охорони. Стаття 156 КК, на його погляд, запо-

бігає інформативному впливу на статево недоторканість неповнолітніх. Фізичний рівень статевої недоторканості утворює абсолютну заборону на статеві зносини з малолітніми та особами, які не досягли статевої зрілості, у природний та неприродний спосіб, навіть за умови добровільної згоди останніх. Фізична статева недоторканість ... визначає соціальну сутність і основну спрямованість кримінальної охорони [24, с. 73].

Статева недоторканість має інформаційний (психічний) та тілесний (фізичний) рівні, що сукупно утворюють безпеку статевої сфери життєдіяльності неповнолітньої особи та охороняються кримінально-правовими засобами, а саме нормами, що передбачені в розділі IV Особливої частини КК «Злочини проти статевої свободи і статевої недоторканості». На підставі цього положення, не можемо погодитися, з одного боку, із поглядами В.В. Вітвіцької, що розглядає розбещення неповнолітніх як злочин, що посягає лише на фізичний розвиток неповнолітніх [25, с. 8], а з іншого, – С. В. Чмута, який вважає основним безпосереднім об'єктом розбещення неповнолітніх тільки інформаційну складову статевої недоторканості неповнолітніх осіб [24, с. 72]. Викладені вище погляди на основний безпосередній об'єкт розбещення неповнолітніх є неповними, що впливає зі змісту розпусних дій, які, за роз'ясненнями ВСУ, повинні мати сексуальний характер і можуть бути у вигляді фізичних дій або інтелектуального розбещення... Під фізичними розпусними діями слід розуміти оголення статевих органів винної чи потерпілої особи, непристойні доторкання до статевих органів, які викликають статево збудження, навчання статевим збоченням, імітація статевого акту, схиляння або примушування потерпілих до вчинення певних сексуальних дій між собою, вчинення статевих зносин, акту онанізму у присутності по-

терпілої особи тощо. Інтелектуальними розпусними діями є, зокрема, ознайомлення потерпілої особи з порнографічними зображеннями, відеофільмами, цинічні розмови з нею на сексуальні теми тощо [26].

Слушною є постановка питання Г. П. Краснюк про відмову від застосування терміна «інтелектуальні» розпусні дії. У вчиненні такого виду розпусних дій, – вказує ця дослідниця, – загалом не застосовуються будь-які засоби або методи, що вимагають особливих розумових здібностей, і спрямовані вони не на інтелектуальну сферу неповнолітнього, а на його психіку [27, с. 72–73]. Тому більш адекватним терміном, що відображає сутність цього різновиду розбещення, є інформаційні (психічні) розпусні дії.

Слід особливо наголосити, що, на наш погляд, саме статева недоторканість як універсальна соціально-біологічна цінність, а не будь-які інші соціальні або фізичні утворення, є основним безпосереднім об'єктом розбещення неповнолітніх. Утім, безпідставним є обмеження змісту безпосереднього об'єкта розбещення неповнолітніх тільки цим твердженням. Додатковим обов'язковим безпосереднім об'єктом розбещення неповнолітніх виступають статево виховання та статевий розвиток неповнолітньої особи. Статево виховання – це система соціальних, медичних і педагогічних заходів, спрямованих на виховання у дітей, підлітків і молоді розумного, здорового ставлення до питань статі. Статево виховання за змістом охоплює анатомо-фізіологічну просвіту підлітків та юнаків, формування відчуття статі, свого соціального призначення, виховання гігієни статі та гігієни статевого життя, просвіти з питань захворювань і ушкоджень статевих органів. Цілеспрямований, систематичний розвиток у дітей культури емоційних відносин між статями, волі, вміння керувати своїми почуття-

ми та вчинками. Мета статевого виховання – у формуванні в молоді статевої етики, естетики та гігієни, культури інтимних відносин, любові та сімейного життя, формування наукових знань про фізіологічні особливості організму, морально-етичні норми і стосунки між хлопчиками та дівчатками. Статеве виховання здійснюється за декількома основними напрямками у процесі організації спілкування хлопчиків і дівчат із дитячих років у змістовній праці та відпочинку, через етичну просвіту у питаннях товариства, дружби, любові, у старшому віці – в питаннях статевої моралі, через опосередкований вплив сім'ї та ознайомлення старшокласників з основами підготовки до сімейного життя [28, с. 18–23]. Потребу у статевому вихованні зумовлено прискореним статевим розвитком молоді (акселерація), недостатнім рівнем обізнаності неповнолітніх у статевої сфері, отриманням ними перекошеної та вульгарної інформації з цього питання переважно на вулиці, статевою розпущеною певної частини неповнолітніх, проституцією та злочинністю на статевому ґрунті. Негативний вплив справляє на них кіно- і телепродукція на сексуальну тематику, порнографія, що руйнує психіку неповнолітніх. Усе це виявляється в недостатній підготовленості багатьох молодих людей до статевого самовизначення, створення сім'ї, виконання родинних обов'язків тощо.

Суперечливою є позиція криміналістів, які на рівні безпосереднього об'єкта розбещення неповнолітніх ставлять «на одну полицю» статево недоторканість та нормальний фізичний і духовний розвиток неповнолітніх. Так, А. П. Шеремет як рівноцінні безпосередні об'єкти кримінально-правової охорони ст. 156 КК вказує «статево недоторканість і фізичний, психічний та духовний розвиток неповнолітніх» [6, с. 105]. Згідно із сучасними поглядами науковців, нормальний фізичний, психічний, розумо-

вий та духовний розвиток людини зумовлений величезним розмаїттям природних (географічних, кліматичних, біологічних та ін.), соціальних (економічних, правових, інформаційних тощо), індивідуальних (статевих, вікових, освітніх та ін.) факторів. Перебуваючи у взаємодії та взаємозалежності один від одного, комбінуючи між собою, вони безпосередньо беруть участь у формуванні фізичного, психічного та духовного розвитку дитини з народження та дорослої людини протягом усього життя. Тому фізичний та психічний розвиток неповнолітнього не можуть бути основним безпосереднім об'єктом злочину, передбаченого ст. 156 КК.

Статева недоторканість є основним безпосереднім об'єктом розбещення неповнолітніх. Саме суспільні відносини із забезпечення абсолютної інформаційної (психічної) та тілесної (фізичної) статевої недоторканості неповнолітньої особи, насамперед, ставляться під охорону кримінально-правовими засобами. Ці відносини перебувають у площині родового об'єкта, є його складовою частиною та утворюють з іншими елементами однорідне утворення у вигляді безпеки статевої сфери життєдіяльності особи. Безумовно, вирізнення інформаційної (психічної) та тілесної (фізичної) складових статевої недоторканості неповнолітньої особи певною мірою має умовний характер. Неможливо, негативно впливаючи на тілесну недоторканість, не зачіпати її психічної складової. І навпаки, психічний вплив на статево недоторканість, обов'язково негативно відіб'ється на тілесній недоторканості. Фізичній складовій статевої недоторканості заподіюється шкода в усіх випадках розпусних контактів винного з потерпілим, що мають безліч форм сексуальних маніпуляцій із тілом потерпілого. Не менш суспільно небезпечною є розпуста у психічній сфері неповнолітнього через бесіди цинічного характеру,

показ виробів порнографічного та еротичного змісту тощо. Додатковим обов'язковим безпосереднім об'єктом розбещення неповнолітніх виступають статеве виховання та статевий розвиток неповнолітньої особи. Додатковим факультативним об'єктом розбещення неповнолітніх, на наш погляд, може бути здоров'я або життя (у разі погрози вбивством) неповнолітньої особи. Ця теза, насамперед, ґрунтується на можливому насильницькому характері розпусних дій. Розпусні дії щодо особи, яка не досягла шістнадцятирічного віку, можуть відбуватися як за її згодою, так і з застосуванням до неї фізичної сили з метою примушення її до вчинення

певних дій сексуального характеру. Якщо розпусним діям передували або вони супроводжувалися нанесенням побоїв чи мордуванням, тілесними ушкодженнями або погрозою вбивством, вчинене слід кваліфікувати за сукупністю злочинів, передбачених ст. 156 і статтями 121, 122, 125, 126 чи 129 КК тощо. Як показало дослідження судової практики, здоров'я потерпілої особи нерідко зазнає шкоди у випадках умисного чи необережного заподіяння тілесних ушкоджень за вчинення фізичних розпусних дій (розриви піхви, дівочої пліви, проміжності тощо). На жаль, зазначену обставину не вказано як кваліфікуючу в ч. 2 ст. 156 КК.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Люблинский П. И. Преступления в области половых отношений : [монография] / П. И. Люблинский. – М. ; Л. : Право и жизнь, 1925. – 246 с.
2. Блиндер Б. А. Ответственность за изнасилование по советскому уголовному праву (по материалам УзССР): автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Уголовное право и криминология, уголовно-исполнительное право» / Б. А. Блиндер. – Ташкент, 1966. – 27 с.
3. Даниэльбек Б. В. Уголовно-правовая борьба с половыми преступлениями: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : спец. 12.00.08 «Уголовное право и криминология, уголовно-исполнительное право» / Б. В. Даниэльбек. – М., 1970. – 41 с.
4. Дьяченко А. П. Уголовно-правовая охрана граждан от преступлений в сфере сексуальных отношений: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : спец. 12.00.08 «Уголовное право и криминология, уголовно-исполнительное право» / А. П. Дьяченко. – М. : Акад. МВД РФ, 1993. – 58 с.
5. Игнатов А. Н. Ответственность за преступления против нравственности (половые преступления) : [монография] / А. Н. Игнатов. – М. : Юрид. лит., 1966. – 208 с.
6. Шеремет А. П. Злочини проти статевої свободи : [монографія] / А. П. Шеремет. – Чернівці : Наші книги, 2007. – 216 с.
7. Джужа О. М. Запобігання злочинам, пов'язаним із сексуальним насильством : [монографія] / О. М. Джужа. – К. : Атіка, 2009. – 240 с.
8. Дорош Л. В. Статева недоторканість та її кримінально-правова охорона / Л. В. Дорош // Питання боротьби зі злочинністю: Зб. наук. пр. – 2007. – Вип. 14. – С. 67–75.
9. Чмут С. В. Щодо співвідношення статевої свободи та статевої недоторканості / С. В. Чмут // Законодавство кримінально-правового напрямку: стратегія, тактика, техніка. Шості юридичні читання: матеріали наук. конф. студентів, аспір. і молод. учених, 24 квітня 2009 р. / [За заг. ред. Є. Л. Стрельцова]. – Одеса, 2009. – С. 179–182.
10. Александров Ю. Злочини проти статевої свободи / Ю. Александров // Юридичний вісник України. – 2002. – № 4. – С. 9.

11. *Маляренко В. Т.* Про статеві злочини та інші сексуальні зловживання щодо малолітніх і неповнолітніх : постанови Пленуму Верховного Суду України (1995–1997 рр.): коментар суд. практики в крим. та адмін. справах / В. Т. Маляренко, Я. В. Мачужак. – К. : Юрінком Інтер, 1998. – С. 20–42.
12. *Сташис В. В.* Преступления против личности в УК УССР и судебной практике : [монография] / В. В. Сташис, М. И. Бажанов. – 2-е изд., испр. и доп. – Харьков : Вища школа, 1987. – 216 с.
13. *Краснюк Г. П.* Ненасильственные сексуальные посягательства на лиц, не достигших четырнадцатилетнего возраста: дис... канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Уголовное право и криминология, уголовно-исполнительное право» / Г. П. Краснюк. – Краснодар, 2000. – 208 с.
14. *Панов М. І.* Право людини на безпеку (конституційно-правові аспекти) / М. І. Панов, В. П. Тихий. – Вісник Конституційного Суду України. – 2006. – № 6. – С. 57–61.
15. *Панов М.* Безпека як фундаментальна категорія в методології правознавства (до постановки проблеми) / М. Панов, В. Тихий // Вісник Академії правових наук України. – 2000. – № 3 (22). – С. 10–16.
16. *Тихий В. П.* Категория «безопасность» в методологии правоведения / В. П. Тихий, Н. И. Панов // Модель общества и национальная безопасность: матер. Междунар. научн.-практ. конференции (г. Калининград, 5 февраля 2010 г.). – Калининград : Ин-т МВД РФ, 2010. – С. 61–66.
17. *Сташис В. В.* Непосредственный объект и его значение для квалификации преступлений / В. В. Сташис, Н. И. Панов // Проблемы правоведения: Республ. межвед. научн. сборник. – 1989. – Вып. 50. – С. 83–91.
18. *Козлюк Л. Г.* Проблема визначення об'єкта статевих злочинів, які вчиняються щодо неповнолітніх / Л. Г. Козлюк // Часопис Київського університету права. – 2008. – № 1. – С. 178–183.
19. *Косенко С.* Захист неповнолітніх потерпілих від статевих злочинів (на прикладі кримінального законодавства зарубіжних країн) / С. Косенко // Право України. – 2003. – № 2. – С. 35–38.
20. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України: У 3 кн.* / П. П. Андрушко, Т. М. Арсенюк, О. Ф. Бантшишев та ін. ; За ред. В. Г. Гончаренка, П. П. Андрушко. – К. : Форум, 2005. – Кн. 3 (Особлива частина). – 584 с.
21. *Кримінальний кодекс України : [науково-практичний коментар]* / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, С. Б. Гавриш та ін.; За заг. ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. – К. : Концерн: «Видавничий дім «Ін Юре», 2003. – 1193.
22. *Мороз Л.* Кримінально-правова охорона неповнолітніх жертв статевих злочинів / Л. Мороз // Підприємництво, господарство і право. – 2008. – № 9. – С. 133–137.
23. *Хряпінський П. В.* Кримінальна відповідальність за статеві зносини з особою, яка не досягла статевої зрілості : [монографія] / П. В. Хряпінський, С. В. Чмут. – Запоріжжя : КСК-Альянс, 2011. – 184 с.
24. *Чмут С. В.* Кримінальна відповідальність за статеві зносини з особою, яка не досягла статевої зрілості: дис. ... канд. юрид. наук / С. В. Чмут. – Класичний приватний університет. – Запоріжжя, 2010. – 239 с.
25. *Вітвіцька В. В.* Криминологічні проблеми попередження злочинних посягань на моральний і фізичний розвиток неповнолітніх: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Криминологічне право та криминологія; криминологічно-виконавче право» / В. В. Вітвіцька. – Національна академія внутрішніх справ України. – Київ, 2002. – 19 с.
26. *Про судову практику у справах про злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи : постанова Пленуму Верховного Суду України від 30.05.2008 р. № 5* [Електронний ресурс] / Офіційний інтернет-портал Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://www.scourt.gov.ua/clientsvs.nsf/0/1A4F0DE6ACD2C759C225747A0031F4E0?OpenDocument&CollapseView&RestrictToCategory=1A4F0DE6ACD2C759C225747A0031F4E0&Count=500&/>

27. Краснюк Г. П. Ненасильственные сексуальные посягательства на лиц, не достигших четырнадцатилетнего возраста: дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 – уголовное право и криминология, уголовно-исполнительное право / Г. П. Краснюк. – Краснодар, 2000. – 208 с.

28. Исаев Д. Н. Половое воспитание и психогигиена пола у детей : [монография] / Д. Н. Исаев, В. Е. Каган. – М. : Медицина, 1980. – 184 с.

Світличний О. О. Доктринальне визначення об'єкта злочину розбещення неповнолітніх

У статті досліджуються доктринальне розуміння об'єкта злочину розбещення неповнолітніх, характеризуються зміст статевої свободи та статевої недоторканості. Робиться висновок, що безпосереднім об'єктом розбещення неповнолітніх виступає статева недоторканість.

Ключові слова: неповнолітні, статева недоторканість, статеве виховання, розпусні дії, здоров'я неповнолітніх.

Светличный А. А. Доктринальное определение объекта преступления развращения несовершеннолетних

В статье исследуются доктринальные определения объекта преступления развращения несовершеннолетних, характеризуется содержание половой свободы и половой неприкосновенности. Формируется вывод о непосредственном объекте развращения несовершеннолетних в виде половой неприкосновенности.

Ключевые слова: несовершеннолетние, половая неприкосновенность, половое воспитание, развратные действия, здоровье несовершеннолетних.

Svetlichniy A. Doctrinal definition of the object of the crime of corruption of minors

This article investigates the doctrinal definition of the object of the crime corruption of minors, is characterized by the content of sexual freedom and sexual integrity. Formed the conclusion of the direct object in the form of corruption of minors sexual integrity.

Key words: minors, sexual integrity, sexual education, sexual abuse, the health of minors.